

Bíró Ákos ö. m. t. százados:

GONDOLATOK A MAGYAR HONVÉDSÉG JELKÉPRENDSZERE, SZIMBÓLUMAI ÉS KITÜNTETÉSI RENDSZERE RACIONALIZÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEIRŐL

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a Magyar Honvédség által jelenleg adományozott és rendszerben tartott kitüntetések és jelvények kérdéskörét vizsgálja, az azokkal kapcsolatos anomáliákat elemzi. A rendszerváltás után a honvédség jelképrendszere részlegesen átalakult, azonban számos olyan elem maradt fenn az 1989 előtt alkalmazott rendszerből, mely hagyományainktól idegen, kivételében nem korszerű, és javítása, megváltoztatása megfontolásra javasolt. A szerző konkrét példákkal és megoldási javaslatokkal igyekszik alátámasztani ezeket a problematikusnak ítélt részeket, és egyben felvázolja az előképét egy, a Magyar Honvédség egész állományát érintő új, korszerű, jól szabályozott kitüntetésviselési struktúrának. Ez jól illeszkedne a honvédelmi vezetés által néhány éve megkezdett változtatások rendszeréhez, és elősegítené azt, hogy újra modern, mégis hagyományos és széles társadalmi ismertséggel rendelkező elismerési rendszerünk legyen.

KULCSSZAVAK: kitüntetések, jelvények, szimbólumrendszer, jelképek, szalagsáv, falerisztika, Magyar Honvédség, nemzeti hagyományok

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány a napjainkban alkalmazott kitüntetési és szimbólumrendszerünk azon pontjaira kívánja ráirányítani a figyelmet, ahol változtatások szükségesek annak érdekében, hogy az modern, de egyben nemzeti hagyományainkra épülő elismerési és jelképrendszerként funkcionáljon. Megítélésem szerint a jelenlegi kitüntetési rendszer több eleme a magyar falerisztikai (rendjel- és kitüntetéstani) hagyományoktól távol áll, a kitüntetések egy része pedig nem képes megfelelő módon reprezentálni Magyarország elismerését az arra méltónak talált katonaszemélyek és érdemes civilek számára.

Általánosan kijelenthető, hogy állami kitüntetéseink társadalmunkban jelenleg különösebb ismertséggel és elismertséggel nem rendelkeznek. Ennek oka alapvetően az 1949 és 1989 között fennállott kitüntetési rendszer, a „népi demokrácia” korszakának erősen túlzó adományozási gyakorlata, melynek révén magas állami elismerések is egyszerű tömegkitüntetéssé váltak, így azok társadalmi elismertsége a rendszerváltás idejére gyakorlatilag megszűnt, maga a jelvény pedig devalválódott, jelentéktelenné vált, értékét csak az adományozással járó pénzjutalom adta meg. Másik oka pedig az, hogy többféle kényszermegoldás eredményeképpen a kitüntetések viselése sokáig tiltott volt, és ma is csak nagyon szűk keretek között megengedett, ezért új kitüntetésviselési kultúra a közel harmincéves kényszerszünet miatt egyszerűen nem alakult ki.

Sajnálatos tény, hogy sok esetben a jelenlegi magyar kítüntetések jelvényeinek és szalagjainak anyaga nagyon gyenge minőségű, gyártásuk során szinte kizárólag a megrendelő által elsődlegesen elvárt olcsóságra való törekvés dominál, ellenére annak a ténynek, hogy megfelelő igény esetén gyártói kapacitás, képesség és készség is lenne színvonalasabb jelvények és szalagok elkészítésére. A szalagoknál alkalmazott műselyem textília olykor kifejezetten silány minőségű, a jelvények művészi értéke pedig rendkívül alacsony. Az alkalmazott jelvények sokszor értéktelen pótfémekből készülnek,¹ a zománcos jelvényeken bizonyos esetekben nem valódi zománcot, hanem olcsó műgyantát vagy egyszerű festéket alkalmaznak.² Érthető és elfogadható szempont, ha költséghatékonyságra törekszünk, erre azonban sajnos rossz módot választunk, amikor eltekintünk a minőségi anyagok felhasználásától. Helyesebbnek tartom, ha továbbhaladunk a néhány évvel ezelőtt már megkezdett úton, és folytatjuk a hagyományainkhoz való közeledést, miközben racionalizáljuk a rendszert. A megoldás nem egy részben elavult és kissé bonyolult rendszer mindenáron való fenntartása, hanem annak egyszerűsítése, egyidejűleg az alkalmazott jelvények, szalagok és szalagsávok minőségének jelentős javítása lehet, melyet – amennyiben megvan rá a megrendelői szándék – akkor elsősorban jól meghatározott, részletes műszaki leírások, precízen megfogalmazott szabályzók segítségével és a falerisztikával foglalkozó szakemberek véleményének figyelembevételével egészen könnyen el tudunk érni.

Számos esetben probléma, hogy az adományozásoknál sem megfelelő differenciálás, sem rendszeresség nem mutatható ki. Sokszor nem megfelelő (túl alacsony, vagy túl magas) fokozatot adományoznak, olykor protokollárisan nem megfelelő körülmények között. Általában véve hiányzik a megfelelő szabályozottság, és hiányzik a kítüntetések viselésének új, modern kultúrája, mely NATO-szövetségeseink fegyveres erőinél teljesen természetes dolog. Ugyancsak probléma, hogy kítüntetési rendszerünk egyes elemeiben még mindig a Varsói Szerződés idején kialakult szokásokat követ, melyek nem feltétlenül egyeztethetők össze a 21. század követelményeivel, de nemzeti hagyományainkkal sem.

Jelenlegi szimbólumrendszerünk egy olyan visszás helyzet eredménye, mely 1990 után jött létre, de előzményei az 1946 és 1989 közötti időszakra nyúlnak vissza. Alakulatainkat még mindig szinte kizárólag az 1848/49-es szabadságharc neves katonáiról vagy települési helyükről nevezzük el, és igen ritkán nyúlunk vissza a magyar hadtörténelem egyéb, ugyancsak dicső korszakaihoz, és még ritkábban alkalmazunk történelmi alakulatelnevezéseket. Felemelő kivétel volt az 1990 utáni alakulat- és laktanyaelnevezések között vitéz Szentgyörgyi Dezső zászlós, Kiss József hadnagy vagy újabban báró Hazai Samu és báró Szurmay Sándor vezérezredek, valamint vitéz Bertalan Árpád nevének használata, de úgy gondolom, lenne még mit tennünk ezen a téren. Disszonáns helyzet az, hogy a magyar lovasság világszerte elismert huszárjainak nevét és hagyományait a francia vagy a brit haderő ejtőernyős- és páncélos elit alakulatai ápolják, annak ellenére, hogy huszárok, legalábbis egy díszelgő alakulat formájában, még a Magyar Néphadsereg keretein belül is léteztek az 1950-es évek közepéig. Semmi akadály nem lenne, ha visszatekintenénk az 1949-ben valóban eltörölt múltba, és alakulataink nevükben, hagyományaikban az elődök dicsőségét hirdetnék, miközben változatlanul egy modern, 21. századi hadsereg feladatait látnák el. Nem újonnan kreált, gyökértelen vagy kényszerűen alkalmazott hagyományokra van szükség, hanem a

¹ Jó példa erre a Békefenntartásért Szolgálati Jel, mely túlmenően azon, hogy egészen a közelmúltig érthetetlen okokból egyenes szalagon adományozták, rossz minőségben, olcsó spáterből készül. Vö. Bodrogi Péter–Molnár József–Zeidler Sándor: Nagy magyar kítüntetéskönyv. Rubicon-Ház Bt., 2005, 266.

² Pl. Hazáért Érdemjel (már új, kifejezetten esztétikus formában adományozott) I. típusa. Uo. 256.

régi, évszázados szimbólumok felelevenítésére és ápolására, oly módon, hogy ne térjünk le az új, modern Magyar Honvédség megteremtésének útjáról.

A honvédség állományjelzői, fegyvernemi és alakulatjelvényei ugyancsak ezt a kényszermegoldásokból született helyzetet tükrözik. Az egyetlen megjelenített nemzeti jelkép tulajdonképpen csak az állami címer és a nemzeti színek, míg általában a jelvények, alakulat- és fegyvernemi jelvények mind igen puritán vonalat képviselnek. E jelvények többsége – alacsony művészi értékük okán – egyáltalán nem népszerű a katonák között, és több fegyvernem (éjtőernyősök, páncélosok, tüzérek, tűzszerészek stb.) katonái érzik szükségét annak, hogy a magyar katonai múlt jelképrendszeréhez visszanyúlva, azokat olykor modern, német vagy brit mintákkal elegyítve, „privát” jelvényeket készíttessenek maguknak, és e nem rendszeresített jelvényeket viseljék sapkájukon és/vagy egyenruhájukon. Ez a trend sokszor lényegesen esztétikusabb és hagyománykövetőbb jelvények megjelenését eredményezi, és megtűrésüket, viselhetőségüket magam is támogatom, de egyben javasolom hasonló, hagyományainkon alapuló fém- és textiljelvények megterveztetését és tényleges rendszeresítését is. A fémjelvények megjelenését a társasági egyenruhán és a barett sapkán különösen fontosnak tartom, a jelenleg a köznapi és társasági egyenruhán alkalmazott textiljelvények – alacsony láthatóságú változatai – inkább csak a gyakorló-egyenruhán képzelhetők el.

Meg kell említeni azt is, hogy néhány év óta örvendetes folyamatnak lehetünk tanúi. Számos olyan változtatás történt a közelmúltban, mely az új honvédelmi vezetés racionalizálási szándékát jelzi, és amely egyértelműen a magyar hagyományokhoz való közeledésnek tekinthető. A meglévő kitüntetések korábban alkalmazott helytelen nevének *Érdemjelre* vagy *Emlékéremre* változtatása mind ilyen lépésnek tekinthető és mindenképpen üdvözlendő.

A továbbiakban néhány konkrét javaslatot is megfogalmazok, melyek újabb hasznos változásokat eredményeznének e területen. Mindez összhangban van azokkal a pozitív változásokkal, melyek a rendszerváltás után a szomszédos országokban végbementek, és melyek Romániában, Szlovákiában, Csehországban, Horvátországban vagy Bulgáriában a falerisztikai hagyományokhoz való visszatérést, a kommunizmus örökségének szinte maradéktalan elhagyását jelentették.

AZ ÁLLAMI KITÜNTETÉSI RENDSZER ÉS A MAGYAR ÉRDEMREND

Kitüntetési rendszerünk alapjait a 2011. évi CCII. törvény *Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről* teremti meg; eszerint Magyarország legmagasabb kitüntetései a Magyar Szent István Rend, a Magyar Corvin-lánc, a Magyar Becsület Rend és a Magyar Érdemrend, a korábbi Magyar Köztársasági Érdemrend. Az első három kitüntetés különleges elismerést jelent, csak egy fokozatban adományozzák, a nemzet és a haza érdekében végzett különleges szolgálatok, illetve kiemelkedő tudományos tevékenység elismeréseként, rendkívül alacsony számban. Ezeket e tanulmány éppen ezért nem kívánja tárgyalni, megfelelő differenciáltsága okán elsősorban a Magyar Érdemrend és Érdemkereszt kitüntetés családot kell vizsgálnunk.

Magyarország általános állami elismerést jelentő kitüntetés családjá tehát a katonai és polgári tagozattal egyaránt rendelkező Magyar Érdemrend és Érdemkereszt. Ez tulajdonképpen az 1946. évi Magyar Köztársasági Érdemrend 1991-ben megújított változata, mely pedig – formájában – az 1922-ben alapított Magyar Érdemkereszt (1935-től Magyar

Érdemrend) utódja³ volt. A három elnevezés kivételében, fokozataiban ugyanazt a kitüntetést jelenti, jelentős eltérés csak a rendjelvényeken alkalmazott középérsz mintájában, illetve a kitüntetésszalagok színösszetételében van. A mostani és az 1922–1945 között fennállott rendjelvények külalakjukban, méreteikben megegyeznek, azonban az előoldal medalionja eredetileg csak a címer jobb (heraldikai bal) oldalát, a hármashalmot és a kettős keresztet ábrázolta, így a rendelkezésre álló kevés helyet a mostani medalionhoz képest lényegesen esztétikusabban használta ki.⁴ A Horthy kori rendjel hátoldalán nemcsak az alapítás évszáma, hanem a rend latin nyelvű jelmondata is szerepelt.⁵

A rend érdemkeresztjei esetében a keresztoszarak között eredetileg nem volt ott az először 1946–1949 között, majd a jelenlegi jelvényeken is alkalmazott koszorú,⁶ ami helytelen, hiszen a magyar falerisztikai hagyományok és a falerisztika általános szimbólumrendszere szerint is a keresztoszarak közé helyezett koszorú funkciója az, hogy hadiékítményként (katonai jelképként) szolgáljon. A hadiékítményt kizárólag háború esetén alkalmazták, katonák részére, azonban jelenleg mindenki, így akár egy érdemes iskolaigazgató is „hadiékítménnyel” díszített kitüntetést kap munkája elismeréseképpen. További fontos különbség, hogy az 1945 előtti Magyar Érdemrend a Köztársasági Érdemrendhez képest szélesebb spektrumú elismerést tett lehetővé, amennyiben további alacsonyabb fokozatokkal, így a Magyar Koronás Ezüst és Bronz Érdeméremmel (közismertebb nevén a *Signum Laudisszal*)⁷ illetve a Magyar Ezüst és Bronz Érdeméremmel is rendelkezett.⁸ Ezen alacsonyabb fokozatok megújítását mindenképpen megfontolásra javaslom, mert így mód nyílna egy jobban diverzifikált elismerési rendszer felépítésére, és talán könnyebb lenne az átjárhatóság is a miniszteri és az állami kitüntetések között.

A jelenlegi Magyar Érdemrend adományozási gyakorlata sem hagyományainkkal, sem egy modern, többfokozatú kitüntetéscsalád adományozási gyakorlatával nincsen összhangban. Eredetileg a Bronz, Ezüst és Arany Érdemkereszt fokozatok, valamint a Bronz és Ezüst Érdemérem elsősorban a tiszthelyettesi és a legénységi állomány (valamint a civil szféra alacsonyabb rangú köztisztviselői, érdemes személyei) szolgálatának elismerésére szolgáltak, míg a Koronás Bronz és Ezüstérem, valamint a rend lovagkeresztje, tisztikeresztje, középkeresztje, középkeresztje a csillaggal és nagykeresztje a tiszti, törzstiszti és tábornoki állomány, valamint érdemesebb vagy magasabb állású civilek elismerésének eszköze volt.

Ez a differenciáltság 1991-ben, az újjáalapítást követően megszűnt, és jelenleg előfordulhat olyan szituáció is, hogy különös érdemeket is felmutató neves ezredes részére olyan alacsony fokozatú kitüntetést adományoznak nyugdíjba vonulásakor, mellyel egyidejűleg egy kiválóan szolgáló tiszthelyettes többéves munkáját ismerjük el katonai pályája közepe táján. A rend magasabb fokozatainak adományozásakor ugyancsak komoly rendszertelenség mutatható ki a linearitás és a szabályozottság, valamint a konzekvencia nyomai nélkül.

³ Ezen kitüntetés mintájával pedig az 1848–49-es szabadságharc Magyar Katonai Érdemrendjének emigrációs „aranykeresztje” szolgált. (Vö. Bodrogi–Molnár–Zeidler: i. m. 71.)

⁴ Bodrogi–Molnár–Zeidler: i. m. 132–141.

⁵ Si Deus pro nobis, quis contra nos? (Ha Isten velünk, ki ellenünk?) Eredetileg bibliai idézet, és a Rákóczi-család jelmondata.

⁶ Bodrogi–Molnár–Zeidler: i. m. 142.

⁷ A Signum Laudis eredetijét nem Horthy Miklós kormányzósága során vezették be, hanem I. Ferenc József király alapította 1890-ben Budapesten, Katonai Érdemérem néven, melynek alapszabálya és külalakja 1890 és 1922 között többször változott, míg elnyerte végleges formáját.

⁸ Bodrogi–Molnár–Zeidler: i. m. 143.

Általában elmondható: a katonai szolgálat során szerzett érdemek elismerésére a Magyar Érdemrend fokozatait a kívánatosnál lényegesen alacsonyabb arányban adományozzák.

A HONVÉDELMI MINISZTER ÉS A BELÜGYMINISZTER ÁLTAL ADOMÁNYOZHATÓ KITÜNTETÉSEK

A honvédség és a belügyi szervek tagjai részére adományozható kitüntetések területén látom a legnagyobb problémát. A probléma gyökere onnan eredeztethető, hogy egy kényszermegoldás eredményeképpen 1991-ben betiltották az 1989-ig adományozott, önkényuralmi jelképnek minősített motívumokat ábrázoló kitüntetések teljes alakban történő viselését, ami több szempontból is aggályos. Egyfelől, mert egyidejűleg eltiltották az 1992 után alapított és adományozott kitüntetések viselését is, másfelől, mert helybenhagyták több, 1945 előtt adományozott kitüntetés viselésének tiltását is, a debreceni Ideiglenes Kormány kényszerhelyzetben hozott rendeleteit implementálva. Ez utóbbi rendelkezést egyébként szinte minden második világháborús veterántalálkozón rendszeresen meg is szegik 1990 óta, hiszen az eltiltott kitüntetések között szerepelnek több százezres számban adományozott hadjárat kitüntetések, így a Felvidéki, az Erdélyi vagy a Délvidéki Emlékérem és a Tűzkereszt is. Mindez azzal a nem várt eredménnyel járt, hogy a szerződéses és a hivatásos állomány a kitüntetések tényleges és szabályos viselésétől az elmúlt közel három évtized során egyszerűen elszokott, hiszen módja sem nyílt rá. Örvedetes, hogy már van rá évi egy-két alkalommal lehetőség, azonban ez mégsem vált gyakorlattá, mert nincsen hozzá megfelelő infrastruktúra és a szabályzó által rendelkezésre bocsátott ismeretanyag is hiányzik.

A SZALAGSÁVOK KÉRDÉSE

Mindenképpen kényszermegoldásnak tekinthető az 1985-ben bevezetett, szovjet mintát követő 25×10 mm nagyságú, egyenruhán viselendő szalagsávok használatának megtartása. A hagyományos magyar szalagsáv méret 40×15 mm a szalagsávok 20. század elején történt megjelenése óta. Különösen figyelemreméltó, hogy ezt a hagyományt (az 1985. évi változtatás után is) a Rákosi- és a Kádár-rendszer is megtartotta, kitüntetések dobozaiban a jelvény mellé továbbra is ekkora szalagsávot mellékeltek miniatűrökkel ellátva, illetve a Magyar Érdemrend és Érdemkereszt jelvényei mellé jelenleg is ekkora szalagsávot adományoznak mind a mai napig. A Belügyminisztérium ugyancsak ezeket a szalagsávokat tartotta rendszerben 1990 után is.

Utóbbiakból kis méretű szalagsáv nem is érhető el, ráadásul a magasabb (tisztikereszt, középkereszt, középkereszt a csillaggal, nagykereszt) fokozatú érdemrendek miniatűrjével ékesített változatok soha nem is készültek el.⁹ Ez azt eredményezi, hogy a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével és az annál magasabb fokozatokkal dekorált katonák a részükre adományozott kitüntetésszettekben található, széles szalagsávot többféle, eltérő rögzítési módszerrel¹⁰ megpróbálják meglévő szalagsávjaik közé illeszteni. Ezek a vegyes szalagsávok, a NATO-

⁹ Többek között azért sem, mert a kis méretű szalagsáv nem is alkalmas arra, hogy a hagyományos magyar szalagsávra esztétikusan illeszthető, magasabb fokozatot jelző miniatűröket el lehessen rajta helyezni.

¹⁰ A szovjet mintájú szalagsávokat alumíniumalapra helyezve, tüskével, a Magyar Érdemrend szalagsávjait nagy méretű, a szalagsávotól elálló biztosítótűvel, míg a modern nyugati és NATO-szalagsávok sínrendszerrel és úgynevezett pinnel rögzítik a szabályos alapra, illetve az egyenruhához.

és az amerikai kitüntetések 35×9,5 mm nagyságú szalagsávjaival kombinálva meglehetősen kaotikus és a legkevésbé sem szabályos vagy esztétikus szalagsáv sorokat eredményeznek.

Látványos és esztétikus változást hozna, ha visszatérnénk az eredeti, hagyományos magyar mérethez, vagy legalábbis megfontolnánk a NATO-standardnak megfelelő méret jövőbeni alkalmazását, ideértve ezek modern, jól kezelhető és esztétikus rögzítési módjának egyidejű implementálását is, lehetővé téve ezek széles körű elérhetőségét a katonai ruházati ellátópontokon (KREP), a megfelelő szabályok összefoglalásával megtámogatva. Egyszerűbb lenne a hagyományos magyar méret megtartása, ugyanis ebben az esetben a szalagsáv szélessége a kitüntetésszalagok szélességével megegyezne, így nem lenne szükség az adott szalagfajtából kétféle különböző méretet gyártani, hanem ugyanabból a szalagtekerescsből lehetne előállítani a kitüntetésszalagot és a szalagsávot is. Ehhez a mérethez a külföldi és a NATO-, EU-, ENSZ- stb. kitüntetések szalagsávjai méretben sokkal közelebb állnak, így többféle szalagsáv elrendezése is sokkal esztétikusabban lenne megoldható a megfelelő, egyszerűen módosítható és egyenruhán könnyen rögzíthető sínrendszer implementálásával, a jelenleg használatos szalagsávok ilyen változatainak egyidejű elkészítésével.

Ugyanez lenne kívánatos a belügyminiszter által adományozott szolgálati jelek és érdem utáni kitüntetések vonatkozásában is, melyek ugyancsak a Magyar Érdemrend szalagsávjaihoz hasonló módon egy nem elegáns, az egyenruhán esztétikus rögzítést lehetővé nem tevő biztosítótűvel viselhetők csak, kizárólag külön-külön, ezzel meglehetősen „rendetlen” hatást kelteve. Ezeknél a szalagsávoknál a jelenleg is alkalmazott hagyományos magyar méret megtartása mellett csak a rögzítés modernizációja lenne szükséges, a katonai kitüntetésekkel azonos, fent leírt módon. A rendszer egységesítése a jövőben jelentős költségcsökkenést eredményezne.

A KITÜNTETÉSEK SZALAGJAINAK KÉRDÉSE

A magyar falerisztikai hagyománynak megfelelő háromszögformára hajtott kitüntetésszalagok a 19. század második felében, az Osztrák–Magyar Monarchia alatt alakultak ki, Európában szinte egyedülálló hagyományt teremtve. Ma csak Ausztriában, Bulgáriában, Horvátországban és hazánkban alkalmazzák ezt a különleges szalagformát, Magyarországon még a szocializmus idején is mindvégig megőrizve azt.

A legtöbb kitüntetésünket, mely nem lovagkeresztnél magasabb fokozat, ezen a háromszögszalagon adományozzák, azonban meglepő módon jó néhány, a honvédelmi miniszter és a belügyminiszter által adományozott kitüntetés szalagja ettől eltér, ideértve a legtöbb, korábban adományozott missziós szolgálati jelet vagy a Belügyminisztériumban az évek után adományozott szolgálati jeleket.¹¹ A két szalagtípus egyidejű, szabályos és esztétikus viselése szinte lehetetlen, az egyenes kitüntetésszalag belföldi használatát semmiféle szakmai érv nem indokolja, ez a magyar hagyományoktól idegen. Javasolom, hogy térjünk vissza

¹¹ A Belügyminisztérium évek utáni szolgálati jelei esetében a szalag erősíti azt a hatást, hogy a kitüntetés nem egyéb, mint a francia Akadémiai Pálma Rend (Ordre des Palmes académiques) egyszerű másolata. (Vö. <http://www.amopa.asso.fr/>, 2017. január 25-i állapot). Különösen igaz ez az új, lila színű, egyenes kitüntetésszalaggal ellátott ügyészségi változat esetében. Ugyanitt kell elmondani, hogy ez a kitüntetés azon kevés 1990 után alapított kitüntetésünk egyike, mely az eredeti alapítói szándék szerint is nemesfém-ből, jelzett 925 ezrelékes ún. sterling ezüstből készült, legalábbis a korai példányok. Azóta jelentős minőségromlás ment végbe, és a mostanában adományozott példányokat ezüst helyett silány és olcsó pöttyfémekből készítik.

ahhoz a gyakorlathoz, hogy kizárólag a hagyományos magyar háromszögszalagot használjuk magyar állampolgárok részére történő adományozások esetén.

Az egyenes szalagnak kizárólag akkor van létjogosultsága, ha valamely kitüntetést külföldi fegyveres erő tagja részére adományoznak; a magyar kitüntetést ebben az esetben is a magyar háromszögszalagon kell adományozni, azonban helyénvaló (és más országoknál is szokásos) a doboz mellé egy (általában 8–16 centiméteres) egyenes szalagdarabot is átadni, melynek segítségével a külföldi adományozott azt saját kitüntetéssorába illesztheti, saját viselési szabályrendszerének és szokásainak megfelelő módon. A kitüntetések sorba illesztése egyébként nálunk is probléma, ugyanis minden háromszögszalag hátsó oldalához egy biztosítótű van rögzítve, mely a kitüntetés (kizárólag önmagában való) viselését hivatott volna segíteni. Ezzel az a gond, hogy egynél több kitüntetés egyidejű viselése esetén a biztosítótűk miatt már nagyon nehéz a kitüntetések szalagjainak egymásba bújtatása, ezért esztétikus és szabályos viselésük lehetetlenné válik.

Valójában az ilyenfajta egyedi rögzítés alkalmazása felesleges és drága is, korábban ugyanis a jól bevált sínrendszereket – túvel ellátott rézpántok – alkalmazták, többféle méretben, tetszőleges számú (de egy sorban hat kitüntetésnél nem több) kitüntetés viselését lehetővé téve, esztétikus és szabályos módon, a szalagokat arányosan egymásba bújtatva. Ezek 1989/90 fordulóján a kitüntetések viselésének szokásával együtt eltűntek, azonban egyszerűen és olcsón előállíthatók és újra rendszerbe hozhatók.

Fontos megemlíteni, hogy a kitüntetések szalagjainak minősége is kívánnivalót hagy maga után. Horvátországban például képesek az 1945 előtt használt, látványos és nagyon szép moaré selyemszalagok minőségéhez közel álló kitüntetésszalagok gyártására, azonban a mi szalagjaink rossz minőségű műselyemből készülnek, a szövési technika sok esetben pedig kívánnivalót hagy maga után. A rendjelvények minőségi előállításához kapcsolódóan javaslom, hogy igyekezzünk ugyancsak minőségi kitüntetésszalagok alkalmazását bevezetni, melyek esztétikusak és a használatot is jobban bírják. Arról, hogy a gyártók ilyen szalagokat alkalmazzanak, a mindenkori megrendelőnek kell gondoskodnia azzal, hogy erre igényt fogalmaz meg, valamint megfelelő műszaki leírásokat bocsát ki, melyektől a gyártó partner nem térhet el. Ugyanez igaz a kitüntetési jelvények anyagának meghatározására is: amennyiben a megrendelői oldalról biztosítjuk, hogy a megrendelés részletesen rendelkezzen a felhasználandó anyagokról, elsősorban a fémekről, elkerülhető a nemkívánatos eltérés.

A KITÜNTETÉSEK VISELÉSÉNEK ÁLTALÁNOS SZABÁLYAI

Az általános alkalmazandó szabályrendszer, a 9/2005. (III. 30.) HM rendelet, vagyis a Magyar Honvédség részére kiadott öltözködési szabályzat V. fejezete foglalja össze, egyébként helyesen, a viselési sorrendet és meglehetősen akkurátus módon, a viselési szabályokat is számba véve. Ehhez mindössze néhány kiegészítést tennék.

Kitüntetések teljes alakban vagy kisdíszítmény formájában (a kettő változat [és a szalagsávok] egyidejű viselése szabálytalan) csak a társasági egyenruhán, meghatározott, ünnepélyes alkalmakkor viselhetőek. (Ezen alkalmak számát érdemes lenne bővíteni.)

A gyakorló-egyenruhán sem kitüntetések, sem szalagsávok nem viselhetőek, kivéve a Sebesülési Emlékérem és a kardokkal ékesített Szolgálati Érdemjel gyakorló változatú szalagsávjai. Ehhez kapcsolódóan szükséges lenne a szerződéses állomány tagjai részére az altisztek társasági/köznapi egyenruhájához hasonló ruházat rendszerbe hozatala, hiszen a jelenlegi helyzet szerint kitüntetéseit a legjobban dekorált legénységi állomány sem viselheti, mivel részükre csak gyakorlóruházat van kiadva. Amennyiben nincsen ilyen szándék,

megfontolandónak tartanám, ha több nyugati hadsereghez hasonlóan engedélyoznánk a teljes alakos kitüntetéssorok viselését a gyakorló egyenruhán. Erre egyébként 1949 előtt is lehetőséget adtak a szabályzatok.

A magyar kitüntetések viselési sorrendjét az Öltözködési Szabályzat helyesen határozza meg. Ehhez azt a kiegészítést fűzöm hozzá, hogy a külföldi kitüntetések a hazai kitüntetések után viselendők, hagyományosan az adományozó ország francia nyelvű nevének ábécésorrendjében, ezt azonban talán érdemes a magyar ábécé sorrendje szerint alkalmazni napjainkban.

A KITÜNTETÉSI RENDSZER STRUKTÚRÁJA ÉS A MODERNIZÁCIÓ LEHETŐSÉGEI

Véleményem szerint a jelenlegi rendszer jelentősen túlbonyolított. A 15/2013. (VIII. 22.) HM rendelet által szabályozott jelenlegi kitüntetési struktúrából három csoportban az alábbi kitüntetéscsaládokat javaslom megtartani csupán:

Érdem utáni kitüntetések:

Hazáért Érdemjel.

Szolgálati Érdemjel minden fokozata (kardokkal ékesített és kardok nélküli szalagon) katonaszemélyek elismerésére.

Honvédelemért Kitüntető Cím minden fokozata nem katonaaállományú személyek elismerésére. (Javasolnám a „Kitüntető Cím” elnevezés ezen utolsó mohikánjának végleges elhagyását, mivel itt valójában nem valamiféle cím, hanem egy kitüntetés átadása valósul meg. A Szolgálati Érdemjel és a Hazáért Érdemjel mintájára javasolnám a Honvédelemért Érdemjel elnevezés alkalmazását.)

Különleges érdemeket a Magyar Érdemrend megfelelően differenciálva adományozott fokozataival lenne helyesebb elismerni.

Szolgálati évek után adományozott szolgálati jelek:

Tiszti Szolgálati Jel minden fokozata.

Altiszti/Legénységi Szolgálati Jel minden fokozata. (Javasolnám egy újabb fokozat megteremtését, öt év szolgálati idő után, a legénységi állomány számára.)

Egyéb Szolgálati Jelek

Ebbe csoportba tartozik a Sebesülési Emlékérem, Békefenntartásért Szolgálati Jel, a Külszolgálatért Szolgálati Jel, a Migrációs Válsághelyzet Kezeléséért Szolgálati Jel, a Katasztrófa-elhárításért Szolgálati Jel, és az Első Tűzharcért Szolgálati Jel.

A fentiekből a Sebesülési Emlékérem, a Katasztrófa-elhárításért Szolgálati Jel, az Első Tűzharcért Szolgálati Jel és a Migrációs Válsághelyzet Kezeléséért Szolgálati Jel megtartását javaslom, de megfontolnám az „Első Tűzharcért Szolgálati Jel” átnevezését „Tűzharcos Kereszt”-re. A Migrációs Válsághelyzet Kezeléséért Szolgálati Jel esetében javaslom továbbá, hogy a szalagon jelenleg ragasztással rögzített koszorú rögzítése túsre változzon, valamint kerüljön rá a szalagsávra is, illetve kapjon egy hagyományos funkciót, és jelölje azt, hogy a kitüntetés viselője a vonatkozó rendeletben meghatározott szolgálati időt valóban a határ mentén töltötte. Azonban azok, akik a migrációs válsághelyzet kezelésében részt vettek, de nem a határ mentén szolgáltak, a kitüntetést és a szalagsávot is ezen ékítmény nélkül kapják meg.

A Békefenntartásért és a Külszolgálatért Szolgálati Jel megtartása helyett érdemesebb lenne egyetlen fajta színvonalas emlékérem rendszeresítése a külszolgálatot teljesítő állomány részére. Javasolom, hogy hozzunk létre egy általános missziós érmet, mely kivitelében magas művészi értéket képviselne, és melyet nemesfém-ből, 500 ezrelékes ezüsből javaslok elkészíteni. Ezen elképzelésem alapjául az Egyesült Királyságban alkalmazott General Service Medal koncepciója szolgál. A kitüntetés többszöri elnyerése esetén (többféle misszióban betöltött szolgálat után) különféle missziókban szolgáló katonák részére teljes alakban, vagy a) eltérő szinkombinációjú szalagon, vagy b) egyféle szalagon, de a szalagon elhelyezett, a misszió országát jelölő pántokkal adományozhatnánk, ezzel jelentősen egyszerűsítve a rendszert, színvonalas, értékes és esztétikus elismerést hozva létre.

A szalagsávsorban minden egyes újabb kitüntetést (különféle missziók esetén) egy újabb szalagsáv elhelyezésével lehetne jelezni, a szalagsávon az országnév rövidítésével, hasonlóan a mostani rendszerhez. A missziók során az abban részt vett állomány részére adományozott NATO-, EBESZ-, ENSZ-emlékermek és -kitüntetések viselése a magyar elismeréssel együtt támogatandó, de ezeket külföldi kitüntetésnek tekintve, a fenti szabályzat értelmében a hazai kitüntetések után javasolom besorolni és viselni.

A jelenleg adományozott többi HM-kitüntetés (a Hadisírgondozásért Kitüntető Cím, az Aranykor Kitüntető Cím, valamint a Szövetségért Érdemjel) adományozásának megszüntetését javasolom. Mindazon személyek, akik a Magyar Honvédség és általában a honvédelem körül érdemeket szereztek, de nem a hivatásos állomány tagjai, a Honvédelemért Kitüntető Cím megfelelő fokozataival lennének kitüntethetők, egyéni, különleges érdemeiket az (egyébként egységes formátumú) adományozó oklevélben lenne érdemesebb részletezve rögzíteni. Külföldi katonák elismerésére ugyancsak alkalmas a Szolgálati Érdemjel vagy más, magasabb állami kitüntetés, egy külön erre a célra alapított és adományozott magyar kitüntetés megtartása nem tűnik indokoltnak.

A KITÜNTETÉSEK MINŐSÉGE ÉS MŰVÉSZI ÉRTÉKE

Ezek a jelvények nem csupán tárgyak, nem csupán fémről és szövegről van szó. Ezek a tárgyak a nemzet elismerését jelképezik, és ilyenformán nem megengedhető, hogy ne képviseljék a legmagasabb művészi értéket, ideértve azt is, hogy ne készüljenek értékes és minőségi anyagokból. 1945, sőt 1989 előtt is a legnevesebb magyar éremművészek vettek részt az állami kitüntetések tervezésében, magas színvonalú műremekeket hozva létre, gondoljunk itt Zsákodi Csizsér János Toldi Miklós Érdemérmére, vagy a Berán Lajos által tervezett szebbnél szebb kitüntetésekre.

Jelenleg kétféle irányt látok megjelenni: kitüntetéseink vagy feleslegesen, olykor már-már ízléstelenül túldíszítettek (pl. Szövetségért Szolgálati Jel), esetenként erősen túlzóak (például a Tiszti és Tiszthelyettesi Szolgálati Jel esetében a kereszt alatt elhelyezett vitézkötéses mintát tartom annak), vagy túlságosan is puritánok (pl. a jelenlegi Békefenntartásért Szolgálati Jel). Mint korábban utaltam rá, a felhasznált anyagok sem megfelelőek, pedig nem kerülne sokkal nagyobb befektetésbe, hogy elismeréseink jó minőségű fémekből, bronzból (szükség szerint aranyozva vagy ezüstözve) vagy éppen ezüsből készüljenek – van Magyarországon megfelelő gyártói kapacitás is, és bizonyosan magas színvonalú kitüntetések lehetne előállítani. A magas művészi érték és a nemes alapanyagok kombinációja szép és értékes jelvények megszületését eredményezné, melyek minőségi szalagokon adományozva maradandó értékek lennének az adományozottak és leszármazottaik számára is, különösen, ha kitüntetéseik nem csupán a vitrin számára készülnének, hanem megfelelő alkalmakkor viselnék is azokat.

Ennek érdekében fontos lenne megfelelő tájékoztató anyagok (a helyes viselési módokat, a viselési sorrendet bemutató füzetek és tablók) elkészítése és rendelkezésre bocsátása, valamint a szükséges szalagsávok, esetleg viseleti másodpéldányok elérhetőségének biztosítása is.

AZ 1989 ÉS 1945 ELŐTT ADOMÁNYOZOTT KITÜNTETÉSEK, ELISMERÉSEK VISELHETŐSÉGE

Az 1989 és 1945 előtt adományozott kitüntetések – a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem, az 1957-es Magyar Szabadság Érdemrend, a Szocialista Hazáért Érdemrend, illetve a Tűzkereszt és a Nemzetvédelmi Kereszt kivételével – viselhetőségét engedélyezni javaslom. A számos jelenleg is állományban lévő honvédtiszt és honvéd altiszt által, 1989 előtti szolgálatuk elismeréseképpen elnyert szolgálati érmek mellett jelenleg a Felvidéki Emlékérem, az Erdélyi Emlékérem és a Délvidéki Emlékérem viselése is törvényileg tiltott, ami érthető módon a világháború még köztünk élő veteránjai számára érzékeny pont. Mint korábban utaltam rá, a tiltásnak nincsen gyakorlati hatása, valójában minden egyes veterántalálkozón, de sok más ünnepélyes alkalommal is többszörösen megszegik ezt a szabályozást. Szankcionálásra ismereteim szerint soha nem került sor.

A MÁSOLÁS, HAMISÍTÁS ELLENI TÖRVÉNYEK SZÜKSÉGESSÉGE

Magyarország kitüntéseit – elsősorban az 1945 előtti kitüntetések és jelvények vonatkozásában – ipari méretű hazai és külföldi hamisítás jellemzi, mely hatalmas károkat okoz erkölcsi és anyagi értelemben egyaránt. Kívánatosnak tartanám, ha a törvényhozó a megfelelő törvényhelyek létrehozásával ezt a fajta tevékenységet komolyan szankcionálná, közös nemzeti örökségünk védelme érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2011. évi CCII. törvény Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntéseiről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100202.TV
- 9/2005. (III. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Öltözködési Szabályzatának kiadásáról. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500009.HM
- A 15/2013. (VIII. 22.) HM rendelet a honvédelmi miniszter és a Honvéd Vezérkar főnöke által alapítható és adományozható elismerésekről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1300015.hm
- Bodrogi Péter–Molnár József–Zeidler Sándor: *Nagy magyar kitüntetéseknöyv. A magyar állam rendjelei és kitüntetései*. Rubicon-Ház Bt., Budapest, 2005.

AJÁNLOTT IRODALOM

- Felszeghy Ferenc (et al.): *A rendjelek és a kitüntetések történelmünkben*. Társadalmi Könyv- és Lapkiadó Vállalat–Magyar Földrajzi Intézet, Budapest, 1943.
- Makai Ágnes–Héri Vera: *Kereszt, érem, csillag*. Helikon Kiadó, Budapest, 2002.